

Горох.	– Горохівський;	Рок.	– Рокитнянський.
Іван.	– Іваничівський;	Тр.	– Тернопільська область:
Ков.	– Ковельський;	Зал.	– Заліщицький район;
Луцьк.	– Луцький;	Збор.	– Зборівський;
Ман.	– Маневицький.	Тер.	– Терехівський;
Жт.	– Житомирська область:	Чорт.	– Чортківський;
Андр.	– Андрушівський район;	Шум.	– Шумський.
Кор.	– Коростишівський;	Хм.	– Хмельницька область:
Люб.	– Любарський;	Вінк.	– Вінковецький район;
Овр.	– Овруцький;	Вол.	– Волочисський;
Черн.	– Черняхівський.	Гор.	– Городоцький;
Зк.	– Закарпатська область:	Дер.	– Деражнянський;
Мук.	– Мукачівський район;	Дун.	– Дунаєвський;
І.-Ф.	– Івано-Франківська область:	Ізяс.	– Ізяславський;
Гор.	– Городенківський район;	К.-П.	– Кам'янець-Подільський;
Кол.	– Коломийський;	Крас.	– Красилівський;
Тлум.	– Тлумацький.	Слав.	– Славутський;
Кв.	– Київська область:	Ст.кост.	– Старокостянтинівський;
Вас.	– Васильківський район;	Теоф.	– Теофіпольський;
Івн.	– Іванківський;	Хм.	– Хмельницький;
Мир.	– Миронівський;	Шеп.	– Шепетівський;
Пол.	– Поліський.	Ярм.	– Ярмолинський.
Кр.	– Кіровоградська область:	Чрв.	– Чернівецька область:
Новоукр.	– Новоукраїнський район.	Кельм.	– Кельменецький район;
Льв.	– Львівська область:	Кіц.	– Кіцманський.
Гор.	– Городоцький район;		

Олександр Пеляк

ВІДОБРАЖЕННЯ ІСТОРИКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА У ПРИЗВИЩАХ НІМЕЦЬКИХ ПОСЕЛЕНЦІВ ГАЛИЧИНИ

Розвиток іменного складу мови тісно пов'язаний із суспільними перетвореннями. Дослідження історичних прізвищ, які мають в своїй основі соціально-історичне підґрунтя на якому вони базуються та з якого вони виникли, свідчить, що вони відображають історію формування та розвитку суспільства [1, 45]. З цієї точки зору і будемо розглядати прізвища німецьких поселенців Галичини, а саме ту групу прізвищ, що виникли із назв професій. Вони містять певну інформацію про соціально-економічне становище періоду свого виникнення та становлення. Наше завдання – проаналізувати соціально-історичне підґрунтя досліджуваного складу прізвищевих назв, з'ясувати причини їх виникнення, визначити продуктивність їх словотворчих моделей. Матеріал для дослідження черпаємо з архівних документів XVIII-XIX ст. в Галичині. Прізвища, які аналізуються, ще не були предметом спеціального вивчення.

Основу для виникнення та функціонування прізвищ створює суспільна реальність з її потребами комунікації та найменування. Німецькі прізвища в сучасному розумінні цього поняття виникли не відразу. Дослідження німецької історичної антропонімії показують, що спочатку для ідентифікації особи німці використовували лише один антропонім – особове ім'я, яке давалося при хрещенні. Та з розвитком суспільства, збільшенням міського населення, поширенням міграції і т.п. саме ім'я перестало виконувати свою основну – диференційну функцію. Починаючи з XII ст. у Німеччині до імені стали додавати ще один номінаційно-диференційний член. Цим додатковим до імені засобом, який давав би можливість точніше ідентифікувати особу, могла бути вказівка на батька іменованого, на місце проживання чи походження, на індивідуальні характеристики особи, прізвисько.

Важливим фактором у виникненні та поширенні прізвищ було постійне заняття особи, її професія, а також соціальне розшарування суспільства. Для того, щоб розпізнавати людей,

дуже часто вказувалося на становище тієї чи іншої особи в суспільстві та на те завдання чи ту функцію, яку вона в ньому виконувала.

Спочатку прізвища виникали без начальницьких приписів, і конкретна необхідність детального іменування особи була викликана такими причинами [2, 61]:

- кількість вживаних імен постійно зменшувалася, тому важче стає називати та розрізняти осіб лише за допомогою імені. Це стало причиною того, що все більше людей носять одне і те ж ім'я;
- кількість населення у великих містах все більше зростала, що пояснюється швидким темпом їх розвитку. При концентрації великої кількості населення виникає потреба у різного роду додаткових іменуваннях;
- з розквітом міст розвивалася торгівля та інші зв'язки між містами. Актуальною стає необхідність відрізнити купця *Eberhard* з Кельна від купця *Eberhard* з Франкфурта;
- з появою антропонімів, які стали би спадковими, легше було б розрізнити осіб з однаковим ім'ям у списках платників податків та у списках населення;
- місце походження чи проживання, професія, індивідуальні ознаки батька могли переходити на сина. Цим самим такі засоби іменування переходять до нащадків і "свідомо" стають спадковими.

Названі фактори стали причиною появи спадкових іменувань, які ми називаємо прізвищами (**Familiennamen**). Найшвидше прізвища виникли у князів, рицарів та купців. Родовими, спадковими іменуваннями ставали назви їх маєтків, місцевості або індивідуальні прізвиська. Без постійних, офіційно закріплених прізвищ, залишалися найдовше слуги, батраки. Через соціальну диференціацію у суспільстві аж до XVII–XVIII ст. вони називалися іменем, яке давалося їм при хрещенні. Спочатку ці додаткові елементи найменування не були постійними та офіційно санкціонованими на відміну від сьогоднішніх прізвищ. Вони могли зникати разом зі своїм носієм і не успадковуватися дітьми, а також змінюватися в однієї і тієї ж особи з причини переїзду на інше місце проживання, зміни виду діяльності або одруження.

Головна мета імені полягає в ідентифікації одного окремого об'єкта [3, 64]. Історія виникнення німецьких прізвищ свідчить, що спочатку було лише ім'я, яке було достатнім для позначення особи. З імен виник також цілий ряд прізвищ німецьких поселенців Галичини: *Eberhard, Rudolf*. Для точнішого позначення індивідів виникла пізніше необхідність у двочленному найменуванні: *Adam Baumann, Michael Binder, Heinrich Berger, Johann Fiescher*. У цей період зустрічається також і тричленне найменування, яке складається з двох імен і одного прізвища. Правда такий спосіб ідентифікації особи є порівняно рідкісним: *Wittib Peter Blumer, Georg Peter Bloch, Johann Christian Heislinger*.

Як вже говорилося вище, основою для даного дослідження стали прізвища німецьких поселенців Галичини, взяті з архівних джерел XVIII–XIX ст. м. Тернополя [7] та Львова [8]. Як і німецькі прізвища в цілому вони добиралися частково з онімної лексики (**Rufnamen** – прізвища від імен: *Eberhard, Fridrichs, Heinemann, Heinricher, Jansen, Martini*); (**Ortsnamen** – назв місцевості: *Fischbach, Heimberger, Grönwald, Schmalenberger, Steinbach*), (**Ubernamen** – за прізвиськом: *Bauch, Buse, Ernst, Fink, Foegel, GroЯ, Herbst, Hьbsch, Klein, Sonntag, Vetter*), частково з апелятивної лексики (**Namen nach der Wohnstдtte** – найменування за місцем проживання: *Altenstдdt, Althof, Berger, Baumgarten, Feld, Hof*); (**Berufsnamen** – за професією, заняттям чи соціальним станом: *Bender, Dreher, Fuhrmann, Lebkдchler*).

Щоб зрозуміти, чому люди зверталися при формуванні окремих класів імен до тих чи інших лексем, потрібно зрозуміти історико-культурні особливості відповідної епохи [4, 114]. Економічна структура в Німеччині до 1700 року визначалася переважно сільським та лісовим господарством, гірництвом та ремеслами. Тому найменування за професіями стали важливим джерелом для творення прізвищ. Саме прізвища, які беруть свій початок від назв професій та ремесел, свідчать про історію розвитку народу, господарської діяльності та розвитку суспільства. Ця група прізвищ спрямована на демографічні та соціально-історичні основи, на яких вона базується та з яких вона виникла, оскільки розвиток іменного складу мови тісно пов'язаний із суспільними перетвореннями. Вибрані приклади прізвищ галицьких німців дозволяють прояснити соціально-історичне підґрунтя досліджуваних антропонімів. Прізвища, які прямо чи посередньо вказують на професію, заняття, положення у суспільстві і т.п.,

становлять вагому частку в антропонімії галицьких німців. Це можна проілюструвати такими даними:

Прізвища за станом та професією	Приклади	Кількість прізвищ	У %
1. За соціальним положенням та функцією у суспільстві	<i>Mayer</i> <i>Richter</i> <i>Vogt</i>	73	20,1
2. За заняттям у сільському господарстві, ремеслах, торгівлі та інше	<i>Bauer</i> <i>Mairer</i> <i>Schneider</i>	291	79,9

Частка прізвищ за станом та професією по відношенню до всіх аналізованих прізвищ (всього 2300) складає 15,7 %. Найчастотнішими у цій групі є прізвища *Müller* – 12,6 % (від усіх найменувань, що виникли за професіями), *Schmiedt* – 10,7 %, *Becker* – 4,9 %, *Mayer* – 4,1 %. В архівних джерелах ми можемо знайти прізвища із посиланням на зниклі або сьогодні не існуючі професії та заняття: *Hakenszmyd*, *Messerszmid*, *Pfeifer*. Ця культурно-історична група прізвищ галицьких поселенців вказує на велике розшарування службових обов'язків, послуг, торгівлі, а також середньовічного міського укладу в час виникнення та становлення німецьких прізвищ. Всі інші відпрофесійні найменування, із використанням суфіксів чи без них, створили основу для утворення цілого ряду прізвищ: *Bauer*, *Böcker*, *Müller*, *Vogt*, *Weber*. До прізвищ, що відображають історико-господарську діяльність належать і ті, твірними основами яких є не безпосередньо назви професій, а й назви інструментів, сировини, діяльності в майстерні або цеху. Шлях до прізвища від такої назви не прямий – назва, що не вказувала на особу, а на якийсь предмет, могла стати прізвищем, а уже прізвище – прізвищем. Серед прізвищ галицьких німців таких іменувань досить багато, і всі вони можуть бути пояснені як такі, що мають певне відношення до якоїсь професії чи заняття: *Sappe-Kappler* є непрямим позначенням професії виробника продукту, відповідно прізвище *Hammer* для позначення професії коваля, а *Leim* – столяра. До таких прізвищ належать також *Kohl*, *Huth*, *Feld* і т.п.

Усі прізвища німецьких поселенців Галичини, що виникли від назв професій та різного роду діяльності, можна поділити на такі предметні групи (приклади наведені в тих орфографічних варіантах, у яких вони записані в архівних джерелах) [5, 23]:

1. Сільськогосподарська діяльність, лісове та ставкове господарство:

Aker, *Ackermann/Akermann/Ackiermann*, *Bauer* – *Baumann*, *Brenner*, *Fiescher/Fischer/Fiszer*, *Görtner*, *Gerstel*, *Guttenaker*, *Hacker*, *Hamelmann*, *Neubauer*, *Schöffner/Szeffer*, *Wanner* і т.д.

2. Виробництво продуктів харчування:

Böcker/Boecker/Beck(er)/Böker/Beker/Böckers, *Brauer-Braumann-Breuer*, *Fleischer-Metzler*, *Großmüller-Müller/Miller/Miler*, *Hipp*, *Koch*, *Kühle/Kühli/Koelli/Kolling*, *Lebköcher* і т.д.

3. Гірництво, обробка металу:

Faber/Faberer-Schmiedt/Schmid/Schmied/Szmit/Szmyt, *Hakenszmyd*, *Klinger*, *Hornich*, *Szyler*, *Schloßer*, *Sielber*, *Seibert-Sieber* і т.д.

4. Обробка деревини:

Bitner, *Bender*, *Dreher*, *Brettein*, *Wagner* і т.д.

5. Текстильне виробництво та виготовлення одягу, шкіряна справа:

Schneider/Schnaider/Szneider/Sznayder/Schnayder/Szneider, *Schryder*, *Schuhmacher*, *Schuster/Szuster*, *Schuhmann/Szuman*, *Weber*, *Wollmer* і т.д.

6. Будівельна справа:

Assman, *Cygler/Zygler/Ziegler*, *Zimmermann/Zimmermanin*, *Freßel/Frehse/Fries*, *Glaser*, *Maurer*, *Vyhmer* і т.д.

7. Торгівля та транспорт:

Eisler, *Eppler*, *Fuhrmann/Furman*, *Gutwirt*, *Kauf*, *Kühler*, *Kramer/Krömer/Kremer*, *Wirth/Wirt* і т.д.

8. Міські та церковні установи і послуги, правові та майнові відносини:

Börger, Graf, Hauser – Haysler – Hausmann, Hubener – Huber, Hoffmann, Keller, Kammer, Kastner, Kinderman, Knecht, Mayer / Meier / Majer / Mejer, Mahler / Maler, Richter, Schlitter, Schylzel, Schupf, Schosser, Schrayner / Schreier, Schreiber, Schweitzer / Szweycer, Stuber, Zoller, Vogt і т.д.

Інші:

Baader, Beitel – Beittel – Beutelmann, Gröber, Heiler, Herzer, Lautenschlödger, Reuter, Russler, Wessler і т.д.

У словотвірному плані прізвища, утворені від назв професій, занять, діяльності, є семантичними дериватами. Відповідні словотвірні процеси у цих назвах відбулися на допрізвищевому рівні. Найпродуктивнішими виявилися у прізвищах галицьких поселенців утворення з суфіксом *-er (-ler, -ner)*: *Dreher, Eisler, Fleischer, Görtner, Hauser, Hubener, Kastner, Kappler, Lebkochler, Reuter, Schöffner, Schneider, Wessler, Wagner, Ziegler*.

У деяких прізвищах поряд з утвореннями на *-er* існують форми без суфікса: *Beck* поряд з *Becker*, *Scher* поряд з *Scherer*. Архівні джерела свідчать, що крім дериватів на *-er (-ler, -ner)* цілий ряд прізвищ, утворених від назв професій чи роду занять, оформлений суфіксом *-mann (man)*: *Akermann, Fuhrmann, Hamelmann, Schuhmann / Szuman, Zimmermann*. Порівняно небагато прізвищ є складними утвореннями: *Neubauer, GroЯmьller, Hakenszmyd, Schumacher*.

Прізвища німецьких поселенців Галичини були віддалені від місця свого історичного виникнення та функціонування. Німецькі переселенці прибули в Галичину вже із спадковими прізвищами, та на чужій території, в іншомовному середовищі останні не могли не зазнати певних змін, перш за все, у фонематичній, рідше у морфемній та лексико-семантичній площинах. Сьогодні ми використовуємо норми правопису німецьких слів, у тому числі і прізвищ, згідно з правилами Дудена [6], тобто для одного слова вживаємо один єдиний встановлений правопис. Натомість, прізвища галицьких німців, які фіксуються в архівних джерелах, нерідко мають по декілька варіантів передачі їх на письмі. Це пов'язано в першу чергу з тим, що в період переселення німців у Галичину ще не було стійких правил правопису власних назв. Ця довільність використовувалася з метою пристосування прізвища до писемної системи іншої мови. Так, *Schumann* у Галичині стало писатися як *Szuman*, відповідно *Schneider* – як *Sznayder*. Вибрана писарем при передачі конкретних звуків та звукосполучень форма фіксування їх на письмі в прізвищах була цілком довільна. У різних селах під впливом діалектних особливостей конкретної місцевості одне і те ж прізвище відображалось у різних писемних варіантах: *Kohle* – в Стоянові, *Kyhli* – у Романівці, *Koelli* – в Сабінівці, *Kihli* – в Сап'єжанці.

Для писемної реалізації фонем та графем у прізвищах із чужої мови приймалася більш-менш правильна відповідність, але знову ж таки в різних орфографічних варіантах: *Schmitt* – в Гартфельді, *Szmid* – в Йосифові, *Szmit* – у Фалькенберзі, *Szmyt* – у Лінденфельді.

Проаналізовані прізвища німецьких поселенців у Галичині, утворені від назв професій, занять, різного роду діяльності (включаючи і їх фонетичні та орфографічні варіанти), містять певну інформацію про населення, відображають історію розвитку суспільства. Прізвища, як особливий клас антропонімів, містять багату історико-лінгвістичну інформацію і, як спадкові незмінні лексеми, сприяють збереженню цієї інформації до наших днів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Linemann, F. Familiennamen des Unterharzes als Zeugnisse der Bevölkerung-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte // *Studia Onomastika III*. – Leipzig, 1982. – S. 45–53.
2. Kunze, K. Vor- und Familiennamen im deutschen Sprachgebiet. – München, 1998. – 240 s.
3. Neumann, I. Gedanken zum Problem "Berufsbezeichnung – Berufsname" // *Studia Onomastika III*. – Leipzig, 1982. – S. 64–71.
4. Суперанская А.В. Теория и методика ономастических исследований. – М.: Наука, 1986. – 256 с.
5. Naumann, H. Das große Buch der Familiennamen. Alter, Herkunft, Bedeutung, FALKEN Verlag, 1999. – 320 s.
6. Die Regeln der deutschen Rechtschreibung. Herausgegeben und bearbeitet von Dieter Nerius, Dudenverlag, 1991.

7. Державний архів Тернопільської області. – Ф. 30. – Оп. 1, Сп. 465, 1828, 2102, 2157; Ф. 485. – Оп. 1, Сп. 7, 74.

8. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф. 19. – Оп. IV, Сп. 214; Оп. IX, Сп. 99; Оп. XII, Сп. 47, 87, 129, 61; Оп. XII, Сп. 194, 189, 192; Оп. XIV, Сп. 195, 8, 216, 215, 144, 211; Оп. XV, Сп. 6, 18, 12, 20, 2; Оп. XVI, Сп. 12, 146; Ф. 20. – Оп. IX, Сп. 45; Оп. XII, Сп. 25, 132; Оп. XII, Сп. 297; Оп. XIV, Сп. 66, 71, 180, 191, 149; Оп. XV, Сп. 85, 97; Оп. XVI, Сп. 3, 66, 28, 260; Оп. XIX, Сп. 137, 186.

Галина Семененко

ПАРАДИГМА ПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ ПРИЧИНИ, ЩО ВВОДЯТЬСЯ СПОЛУЧНИКОМ FOR ЮЖМ ЮЕ, В ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Загальновизнаним є той факт, що зміни в синтаксичній системі мови відбуваються в напрямку від паратаксисту до гіпотаксисту. Цей процес має два аспекти. По-перше, відсоток гіпотактичних конструкцій відносно до паратактичних збільшується з плином часу і, по-друге, гіпотактичні конструкції переважно мають паратактичне походження. Отже, повинні існувати одна або декілька проміжних стадій між чистим паратаксистом і чистим гіпотаксистом. Крім того, існують конструкції, які не можна чітко класифікувати як паратактичні або гіпотактичні – вони займають проміжне положення. В більшості випадків перехід від паратаксисту до гіпотаксисту становить не окремі відокремлені стадії, а скоріше, поступовий розвиток, що ускладнює чітке визначення статусу конструкції в окремий історичний період її розвитку.

Складні речення, що виражають причинні відношення, становлять значний інтерес, бо вони характеризуються найширшим діапазоном в ступені зв'язаності обох компонентів складного речення. Причинні відношення можуть граматично передаватися як складносурядними реченнями, побудованими на більш вільному сполученні компонентів, що являють собою відносно самостійні висловлювання, так і складнопідрядними реченнями, побудованими на більш глибокому семантичному і структурному взаємопроникненні частин єдиного складного висловлювання, при відповідній структурі залежного речення в обох випадках.

Ми пропонуємо аналіз складнопідрядних речень з підрядними причини в давньоанглійській мові.

Підрядні речення причини в сучасній англійській мові найчастіше вводяться такими підрядними сполучниками: *because / since / as... therefore / so ...* (чи *the reason ... is because ...*)

Семантично і прагматично підрядні речення причини характеризуються у відповідності до декількох параметрів. Одна з можливих класифікацій дана в "Історії англійської мови Кембріджського університету". Підрядні речення причини поділяються на три групи, відповідно до того, чи є вони "зовнішніми", тобто побудованими на зовнішній реальності, чи "внутрішніми", тобто побудованими на внутрішньому світі мислення мовця, чи "риторичними", тобто побудованими на ситуації дискурсу [1].

- (1) (a) *He came because he wanted to see you. "Причиною того, що він прийшов, було його бажання бачити тебе"* (зовнішнє);
- (b) *He must be here because his bicycle is outside. "Причиною того, що я думаю, що він тут, є те, що його велосипед стоїть на вулиці"* (внутрішнє);
- (в) *Since you are so smart, what is 243 times 468. "Причиною того, що я питаю "скільки буде 243 помножити на 468" є те, що ти вважаєш себе таким розумним"* (риторичне).

Інша класифікація базується на тому, чи вважається інформація у підрядному реченні причини відомою ("даною"), чи ні:

- (2) *Since you are so smart, what is 243 times 468* – приклад "даної" причини (вважається, що адресат сказав щось про те, який він розумний).

У сучасній англійській мові існують морфологічні та синтаксичні кореляти цих відмінностей. Наприклад, вживання *"since"* та *"as"* для "даних" підрядних причини. Далі, сполучник *"for"* вживається для тих типів "зовнішніх" підрядних причини, що виконують